

Vuodenkierto luontoelinkeinoissa matkailun kehittämisen näkökulmasta

Maria Hakkarainen

Lapin yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta / Matkailuinstituutti (MTI)

PL 122, 96101 Rovaniemi

E-mail: maria.hakkarainen(at)ulapland.fi

Tiivistelmä

Syrjäisten kylien matkailun kehittymistä ohjaavat monet odotukset. Maaseutuelinkeinojen ja matkailun yhteensovittamisesta on tullut globaali ilmiö, joka kohdataan paikallisesti. Haasteista huolimatta kylien asukkailla, paikallisilla ja muualta tulevilla matkailuyrittäjillä ja aluekehittäjillä on kaikilla omat toiveensa ja suunnitelmansa. Pohdin artikkelissa, miten matkailu sopeutuu osaksi syrjäisten kylien elinkeinojen ja luonnonkäyttömuotojen kokonaisuutta kyläläisten arjessa. Tarkastelen matkailua sekä matkailun yritystoimintaa kylässä eri luonnonkäyttömuotojen ajallisen ja tilallisen jakaantumisen kautta. Tutkimuksen teoreettisena viitekehystenä toimii Doreen Massey'n *toimintatilan (activity space)* käsite. Tapaustutkimuksen kohdealueena on yksi Sodankylän kunnan kylä, Sompion erämaa-alueella sijaitseva Lokka. Tutkimuksen aineisto on kerätty toimintatutkimusprosessin yhteydessä haastattelemalla, havainnoimalla ja ajankäyttöpäiväkirjoilla sekä kyläkyselyllä. Aineiston sisällönanalyysin avulla rakennan kuvaa matkailuelinkeinon moniulotteisesta toimintatilasta ja esittelen havaintoni luonnonkäyttömuotojen vuodenvieron mukaan jaoteltuna. Tulosten mukaan matkailu pyritään sopeuttamaan ensisijaisesti osaksi arkea ja muita elinkeinoja. Sille on kuitenkin pitänyt varata sekä tilaa että aikaa. Usein matkailun harjoittajat ovat joutuneet myös pohtimaan omaa arvomaailmaansa ja suhdettaan muihin elinkeinoihin ja paikallisyhteisöihin. Eri elinkeinojen käytäntöjen sekä elinkeinoihin kytkeytyvien toimintatilojen tunnistaminen auttaa analysoimaan elinkeinojen ja kyläyhteisön kokonaisuutta ja sitä, miten elinkeinoja voitaisiin sovittaa paremmin yhteen.

Avainsanat: Perinteiset elinkeinot, kylämatkailu, elinkeinojen yhteensovittaminen, toimintatila

Abstract

Tourism development in remote villages has become a global phenomenon and is driven by the many expectations; local residents, tourism entrepreneurs and regional developers want to benefit from the development. Remote locations and limited resources challenge the developing work. The purpose of this article is to discuss the role of tourism as a livelihood among other livelihood in a remote village. My aim is to study the changing nature of rural work by mapping the everyday actions of people in one community in order to find out the networks, the connections between different tasks and the habitualized temporal and spatial practices they perform in their everyday life. These issues are examined through Doreen Massey's (1995) concept activity space. Massey's activity space describes the spatial network of links and activities of spatial connections and of locations within which a particular agent operates. An empirical study case is the village of Lokka situated in Finnish Lapland. The research approach is based on ethnographic action research. Ethnographic observations and interviews are done during the action research process. Gathered data is analyzed by using content analysis. The results show that primarily people tend to combine tourism to their everyday life and other industries. Partially tourism has needed its own place both spatially and temporally. Often, tourism actors have been forced to consider their own values and relationship to other livelihoods and local communities. This micro

Käsi­kirjoitus vastaanotettu 23.2.2015, ennakkotarkistettu 19.8.2015, korjattu versio vastaanotettu 8.10.2015, hyväksytty julkaistavaksi 4.12.2015

perspective study can make locally significant issues visible, enhance understanding of the local practices and promote social sustainability in tourism planning and regional development.

Keywords: Traditional activities, tourism, action research process, activity space

Johdanto

Syrjäisten kylien matkailullista kehittymistä ohjaavat monet odotukset. Tavoitteita matkailun tuomista työpaikoista ja tuloista on kirjoitettu matkailustrategioihin, kehittämishankkeiden raportteihin sekä kuntien ja matkailukeskusten visioihin. Nämä dokumentit esittävät matkailun usein muista elinkeinoista irrallisena kokonaisuutena (Hakkarainen & Tuulentie 2008), vaikka matkailun ja paikallisten elinkeinojen kestävä kehittäminen on todettu edellyttävän elinkeinojen ja paikallisten käytäntöjen yhteensovittamista (Iorio & Corsale 2010; Tao & Wall 2009). Myöskään välineitä matkailun kehitystavoitteiden saavuttamiseen ei alueellista ja paikallista toimintaa ohjaavissa hallinnollisissa teksteissä liiemmin tarjota. Tästä huolimatta matkailuelinkeinosta on tullut myös kylien ja kyläläisten puheissa olennainen kehittämisen tavoite. (Hakkarainen & Tuulentie 2008.) Pohdin artikkelissa, miten matkailu sopeutuu osaksi syrjäisten kylien elinkeinojen ja luonnonkäyttömuotojen kokonaisuutta kyläläisten arjessa.

Maaseutuelinkeinojen ja matkailun yhteensovittamisesta on tullut haasteista huolimatta globaali ilmiö. Periferioihin liitetty matkailullinen vetovoimaisuus antaa pontta syrjäisten alueiden matkailun kehittämiseen. Matkailu nähdään usein syrjäisten alueiden lähes ainoana selviytymiskeinona alkutuotannon elinkeinojen hiipuesssa, ja siitä haetaan ratkaisua periferian elinkeinoelämän jatkuvuuteen ja aluekehityksen tasapainottamiseen. (Ks. esim. Knowl 2006; Nash & Martin 2003; Saarinen 2004.) Näin oli myös Suomen Lapissa vielä 2000-luvun alussa. Sen jälkeen matkailuala on saanut rinnalleen toisen elinvoimaisen

ja työllistävän elinkeinon, kaivannaisteollisuuden. Molemmat elinkeinot kiinnittyvät osaksi alueiden luonnonkäyttöä ja hakevat paikkaansa perinteisten luonnonkäyttömuotojen joukossa. Yhteensovittamisen haasteita lisää näiden uusien elinkeinojen alttius maailmanmarkkinoissa ja poliittisissa tilanteissa tapahtuville muutoksille.

Tarkastelen matkailua ja matkailun yritystoimintaa kylässä eri elinkeinojen ja luonnonkäytön ajallisen ja tilallisen jakaantumisen kautta. Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä toimii Doreen Massey'n toimintatilan (activity space) käsite. Empiirisen aineiston avulla rakennan kuvaa matkailuelinkeinon toimintatilasta; siitä, miten matkailu asemoituu kyläyhteisöön, paikalliseen luonnonkäyttöön ja kylän elinkeinojen kirjoon. Selvitän luonnonkäytön jakaantumista kylätasolla ja käytännössä, elinkeinojen paikallisia erityispiirteitä sekä matkailukeskusten vaikutusta kylän elinkeinoihin.

Tapaustutkimuksen kohdealueena on Sodankylän kunnassa, Sompion erämaa-alueella sijaitseva Lokan kylä. Sompion erämaa-alue sijoittuu keskiseen Lappiin, Kemijoen latvan sekä Luirjoen vesistön alueelle. Kahdeksankymmenen asukkaan kylän pääelinkeinot ovat porotalous ja kalastus, joiden parissa työskentelee noin kaksi kolmasosaa kylän työikäisistä (Hakkarainen 2011, 69-70). Kalastusta harjoitetaan Euroopan suurimmalla tekoaltaalla, Lokan tekojärvellä. Porotaloutta harjoitetaan Kemi-Sompion paliskunnassa. Kylän sijainnilla Sompion erämaa-alueella ja alueen kulttuurihistorialla on suuri merkitys kyläläisille. Matkailu kuuluu omana juonteenaan kylän elinkeinorakenteeseen, ja osalla kyläläisistä on toiveena ja pyrkimyksenä lisätä matkailua

ja matkailutyötä kylässään.

Suomen Lapissa matkailu on ollut kehittämistyön painopisteenä 1980-luvulta lähtien. 1990-luvulta alkaen Lapin matkailu on kehittyntynyt voimakkaasti matkailukeskuspainotteiseksi. Lappi voidaankin määritellä periferiseksi matkailualueeksi, jossa on useita vetovoimakeskuksia. Matkailukeskuksista on muodostunut aluekehityksen vetureita, joiden asema huomioidaan strategisia suunnitelmia hiottaessa. Keskusten kehittämisen on arvioitu vievän eteenpäin myös matkailukeskuksiin nähden syrjäisiä alueita. (Lapin liitto 2015a.) Ympäröivien alueiden kehittämistavoitteet eivät kuitenkaan ole toteutuneet. Esimerkiksi matkailun aluetaloudellisia vaikutuksia, erityisesti myönteisten vaikutusten leviämistä keskusten ympäristöalueille, tutkineen Pekka Kauppilan (2004) tulosten mukaan aluetaloutta tukeva vaikutus ei ole ulottunut kovin laajalle keskusten ulkopuolelle.

Matkailun kehittämisenäkökulmien ohella Lapissa yhtenä yleisenä keskustelun aiheena ovat olleet eri luontoperustaisten elinkeinoyhteensovittamisen ongelmat, joissa eri intressiryhmien luonnonkäyttöpyrkimykset ovat olleet vastakkain (Hast 2013; Hypönen, Tapaninen & Sarala 2010). Ongelmat näkyivät 2000-luvun alussa muuan muassa Muonioissa ja Kätkätunturin alueella Levillä sekä kärjistyivät erityisesti Inarissa Nellimin metsäkiistoissa. Muonion ja Levin kiistoissa käytiin rajanvetoa matkailun ja metsätalouden välillä, Nellimissä kiistan pääosapuolet olivat poro- ja metsätalous. On kuitenkin huomattava, että pääosapuolten rinnalla muilla luonnonkäyttäjärühmillä on ollut oma kantansa ja roolinsa kiistojen ympärillä käydyissä keskusteluissa. Kuluvan vuosikymmenen luonnonkäyttökeskustelua on leimannut kaivannaisteollisuuden voimakas nousu ja siihen liittyvä ympäristön käyttö sekä käytön oikeutus. Tätä taustaa vasten on aiheellista kysyä, onko syrjäisten kylien matkailulla sijaa Lapin keskuspainotteisen matkailun rinnalla, ja

pohtia, miten aiempien jo moninaisten luontoon pohjautuvien elinkeinoyhteensovittaminen onnistuu kylätasolla. Millä tavoin matkailu niveltyy osaksi arjen kokonaisuutta, kun eri luonnonkäyttömuodot pitäisi sovittaa yhteen yhden ihmisen tai ainakin kotitalouden tai suvun elämässä?

Viime vuosikymmenien aikana matkailua ovat tuoneet kyliin monelaiset Euroopan unionin, kunnan tai jonkin muun tahon yksin tai yhteisesti rahoittamat hankkeet. Euroopan unionin aluekehitysohjelmien myötä ja kehitysrahojen hankkeistuksessa kylät on liitetty osaksi paikallisia maaseudun kehittämissuunnitelmia ja erilaisten paikallisyhteisöjen asema kehittäjänä ja kehityksen kohteena on korostunut. (Isosuo 2000, 57.) Poliittisten linjausten ja ohjelmien kautta syrjäseutujen matkailun kehittäminen on noussut merkittävään rooliin ja siihen on myös kanavoitu runsaasti kehittämisrahaa (esim. Halkier 2013, 101; Wanhill 2000). Vaikka hankkeiden tavoitteena on ollut kehittää kylää, kylän infrastruktuuria ja kylän muita elinkeinoja kuin matkailua, yhtenä rahoituksen myöntämisen perusteena on ollut kylän matkailun edistäminen. Matkailun kehittämissuunnan yleistä hyväksyntää on lisännyt se, että kylien ja elinkeinoyhteensovittamisen osittain matkailun nimissä on tuonut kylille resursseja tukea muita elinkeinoja sekä rakentaa toiminnallisia tiloja kyläläisille. Esimerkiksi Leader-tuella on rakennettu kylätaloja, uimarantoja ja luontopolkuja paikallisten ja matkailijoiden käytettäväksi, poromatkailuhankkeissa poronhoitajat ovat luoneet matkailutuotteita ja -palveluita ja kalastajat ovat elinkeinoaan kehittäessään etsineet mahdollisuuksia toteuttaa kalastusmatkailua (Päliskuntain yhdistys 2015; Sodankylän kunta 2015).

Lapissa useimmat perinteiset elinkeinot (poronhoito, kalastus, maa, metsä- ja luontotalous) yhtä hyvin kuin uudetkin (matkailu ja kaivannaisteollisuus) ovat vahvasti sidoksissa luontoon ja monenlaisen luon-

non käyttöön. Luonto ja paikkasidonnaisten elinkeinojen harjoittajat kiinnittyvät paikkoihin ja asuma-alueisiin: kyliin ja kyliä ympäröiviin luontoalueisiin. Ihmiset haluavat ensinnäkin asua kotiseudullaan tutussa paikassa, ja toiseksi perinteisiä elinkeinoja harjoitetaan tietyillä luontoalueilla. Erämaisissa, syrjäisissä kylissä, kuten esimerkiksi Sompion alueen kylissä, vallitsee vahva monielinkeinoisuuden perinne; kyläläisille ovat arkipäivää monet erilaiset elinkeinoyhdistelmät ja ammattikombinaatiot (Järvikoski 1973; Pyhäjärvi 2011). Tästä traditiosta huolimatta palvelutalouteen kuuluvan matkailun kotouttaminen osaksi elinkeinojen joukkoa, paikallista kulttuuria ja perinteitä ei ole ongelmattonta. Menestyäkseen uuden elinkeinon on sovittauduttava paikallisiin olosuhteisiin. Olennaista on, että matkailu tarvitsee myös toimintatilan, mikä lisää osaltaan luonnonvaroista ja inhimillisistä resursseista käytävää kamppailua alueilla.

Matkailun toimintatilaa kartoittamassa

Tutkimuksen keskeisenä käsitteellisenä lähtökohtana on paikan yhteyksiä ja niiden rakentumista kuvaava toimintatilan (activity space) käsite. Maantieteilijä Doreen Massey (1995, 54-59; 2003, 60-65) mukaan kaikilla yhteiskunnan toimijoilla on oma toimintatilansa. Esimerkiksi yksilön toimintatila muodostuu arjen reiteistä ja paikoista, kuten työstä, koulusta, vapaa-ajan toiminnoista sekä yhteyksistä paikallistason ulkopuolelle. Massey korostaa toimintatila käsitteen kautta sitä, että paikat ovat ihmisten sosiaalisten suhteiden kautta luonteeltaan sekä avoimia että linkittyneitä toisiinsa. Eri toimintatilat ovat kuin risteyksiä ajassa ja tilassa, joissa tietty yksilö toimii. Näin ollen paikka rakentuu eri toimintatilojen kohtaamispaikkana, jossa eri toimijoiden niin paikalliset kuin paljon laajemmalle ulottuvat yhteydet, suhteet, vaihtuut ja liikkeet kietoutuvat yhteen.

Toimijoiden kohdatessa toisiaan pai-

kat saavat uusia erityispiirteitä. Ari Lehtisen (2006, 47) mukaan Massey'n paikkakäsite avoimena ja kohtaamisissa muuttuvana väheksyy paikkojen itsenäistä erityisyyttä. Toisaalta paikkojen erityispiirteiden säilyttämisen voidaan myös nähdä korostuvan globalisaation, kansainvälistymisen ja liikkuvuuden lisääntyessä (Harvey 1989; Robins 1991 Massey'n 1995, 48 mukaan). Nyky-yhteiskunnassa liikkuvuuden ja muutoksen merkitys on usein ylikorostunut suhteessa paikassa olemisen ja pysymisen merkityksiin. Niinpä paikkojen muutoksen rinnalla pitää tarkastella myös paikkojen pysyvyyttä ylläpitäviä tekijöitä: miten esimerkiksi syrjäiset kylät säilyttävät omaleimaisuutensa ja elinvoimansa muutosten keskellä?

Kun paikkaa kuvataan toimintatilakäsitteen avulla erilaisten toimijoiden risteyskohtana, siihen liitetään ajatus ajallisista ja tilallisista verkostoista. Kun paikka näin ollen muodostuu toimijoiden ja toimintojen verkostoista, ovat tilalliset paikan kuvaukset ja määritykset aina jollakin muotoa verkostoonalyseja (van der Duim 2007, 972). Syrjäiseen kylään vaikuttavat asukkaiden toiminnan lisäksi kulkemisen teknologiat, luonnon elementit, kuten kasvit, eläimet, tunturit, hiljaisuus ja revontulet, sekä ihmisen tekemät rakenteet, kuten tieverkostot, tekojärvet ja kaivokset. Nämä elementit rakentavat omalta osaltaan niin vetovoimatekijöinä, infrastruktuurina kuin mahdollistajina ja uhkina matkailun toimintatilaa. Siksi matkailutoiminnan verkostoja tarkasteltaessa on syytä huomioida näitä ei-inhimillisiä tekijöitä. Yhtenä verkostonalyysin muotona esimerkiksi toimijaverkkoteoria pyrkii tarkastelemaan yhdenvertaisesti inhimillisiä ja ei-inhimillisiäkin toimijoita (Callon 1986; Latour 1993; Law 1994).

Massey'n (1995; 2003) inhimillisiä verkostoja kuvaavaan toimintatilan käsitteen ja toimijaverkkoteorian ajatuksen ei-inhimillisten toimijoiden huomioimisesta osana verkostoja yhdistäminen auttaa tarkastelemaan erilaisia matkailuilmiöön liittyviä käytäntöjä ja teki-

jöiden järjestäytymisen tapoja ja tekee siten näkyväksi matkailun moninaisuutta. Näin voidaan myös tuoda paremmin esiin paikkojen erityislaatuista. Toiminnan järjestäytymisen tarkastelu muidenkin kuin kehittämistoimintaan tavanomaisesti liitettyjen keskeisten toimijoiden kuten matkailuyrittäjän, matkailijan ja tuotteen sekä kalenteriin sidotun ajankäytön näkökulmasta voi auttaa esimerkiksi matkailun tuotekehittämisessä, matkailun turvallisuuden edistämiseksi tai matkailun paikalliseen kehittämiseen liittyvien ongelmien ratkaisemisessa. Tarkastelemalla matkailun ja matkailuyrittäjien toimintatilaa myös suhteessa ei-inhimillisiin toimijoihin voidaan hahmottaa kylän sisäistä matkailun toimijaverkostoa, sen linkittymistä kuntaan, kunnan toimielimiin, muihin kyliin, matkailukeskuksiin sekä luonnonresursseihin ja ilmiöihin. Verkostojen näkyväksi tekemisellä selkiytetään sitä, millaisia yhteyksiä matkailun toimintatilaan jo liittyy, ja voidaan arvioida, miten niitä pitäisi kehittää ja miten elinkeinoa voidaan kehittää niiden avulla.

Kylän toimintatilaa hahmotettaessa tilallisten ja toiminnallisten ulottuvuuksien rinnalla ovat merkittävässä roolissa myös niihin sitoutuvat aikakäsitykset. Aika ja erilaiset aikakäsitykset muodostavat oman ulottuvuutensa toiminnan ympärille (Tennberg 2004, 10).

Perinteisten elinkeinojen toimet kulkevat usein tiiviisti ja paikkauskollisesti luonnonrytmin ohjaamina. Syklisen vuoden kierron rinnalla ammattien harjoittavat reagoivat parhaansa mukaan sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä erilaisiin luonnonilmiöihin, kuten jäiseen hangen pintaan porojen talviruokinta-aikana tai käytännössä havaittuihin ilmastomuutoksen merkkeihin, kuten syksyn rospuuttoajan siirtymään kohti joulua. Matkailu ja matkailijat seuraavat kalenteroituja lomakausaikoja ja juhlapäiviä. Matkailussa uusia oman luontotilansa vaativia aktiviteetteja voi syntyä nopeasti.

Keskusten ulkopuolisen matkailun näkökulmasta kalenteriin ja kelloon sidottu aikakäsitys haastaa luonnon ajan ja luonnon rytmit. Esimerkiksi Lapin nykyisten, talvipainotteisten matkailusesonkien rytmit eroavat luonnonrytmeistä. Luonnon vetäessä henkeä kaamoksen aikana matkailukeskukset täyttyvät ja vilisevät elämää. (Rantala & Valtonen 2014.) Vaikka keskusten rytmit eivät välttämättä näy ja tunnu syrjäisissä kylissä, luovat ne taustan kyläelämän matkailulle. Yhtäältä sesonkiluonteisuus voidaan nähdä matkailun ja luontoelinkeinojen yhteisenä piirteenä ja samankaltaisia käytäntöjä tuottavana tekijänä. Hektisten sesonkien välissä on rauhallisempia loppokausia. (Veijola ym. 2008, 47.) Näiden sesonkien yhteensovittamisen kysymykset on myös huomioitava matkailun toimintatilan tarkastelussa.

Ihmisen suhde paikkaan on suhteellinen ja aikaan sidottu; menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus ovat läsnä tässä ja nyt, kerroksellisenä ja koettuna todellisuutena (Karjalainen 1997, 236). Matkailullisessa luonnonkäytössä ovat läsnä yhtä aikaa traditionaalisen, modernin ja jälkitekollisen yhteiskunnan toimintatavat. Perinteisille luonnonkäyttötavoille luonto muodostaa olemassaolon ajallisesti ja paikallisesti koetun elinympäristön. Modernin teollisuusyhteiskunnan eetoksen mukaan luonto ajatellaan eri toimijoiden resurssiksi, jota pyritään hallitsemaan ja hoitamaan tehokkaasti. Jälkitekollisessa yhteiskunnassa luonnon ja kulttuurin määritelmät kietoutuvat yhteen ja luonnosta tulee elämyksinä markkinoituja tuotteita. (Keskitalo-Foley 2006; Suopajarvi 2003.)

Tämän päivän Lokassa tekoallas hallitsee kylän maisemaa ja tuo elannon monelle kyläläiselle; olemassaolollaan se kuitenkin tuo myös menneisyyden jatkuvasti osaksi nykypäivää. Paikalliskulttuurin näkökulmasta Sompion vuosisatainen erämaakulttuuri ja perinteiset luonnonkäytön tavat (Heikkinen 1997, 51-52) vaikuttavat yhä vahvasti Lokas-

sa; niitä halutaan myös vaalia ja uudistaa (Hakkarainen 2011; Pyhäjärvi 2011).

Aineisto ja menetelmät

Artikkelissa käyttämäni aineisto koostuu teemaahaastatteluista, ajankäyttöpäiväkirjoista, kyläkyselyistä ja tekemästani havainnoinneista. Aineistot on kerätty vuosien 2007-2008 aikana osana väitöstutkimustani (Taulukko 1). Aineistonkeruu rakentui Lokassa vuosien 2007-2008 aikana toteutetun toimintatutkimuksen ympärille. Toimintatutkimuksen päämenetelminä olivat ideatyöpajat ja kyläkokoukset. Ideatyöpajoissa ja kyläkokouksissa käsiteltiin matkailun kehittämistä osana kylän kokonaiskehittämistä ja elinkeinoja, kyläläisten määrittämistä näkökulmista. Teemaahaastattelut toteutin Lokassa toimintatutkimusprosessin ohessa. Teemaahaastatteluiden pääteemat olivat kylä ja kyläyhteisö, haastateltavan oma elinkeino, elinkeinon ja matkailun yhtymäkohdat, matkailu kylässä ja kylän tulevaisuus. Havainnointiaineisto koostuu toimintatutkimuksen työpajojen, kyläkokousten ja niihin liittyneen toiminnan seurannasta, etnografisesti orientoituneista haastatteluista sekä elinkeinojen havainnoinnista. Ajankäyttöpäiväkirjoissa kyläläiset kirjjasivat omia luonnonkäyttöön liittyviä toimiaan vuoden ajan. Kyläkysely-

illä selvitettiin kyläläisten suhtautumista kylän elinkeinoihin ja luonnonkäyttöön sekä asennoitumista kylän kehittämiseen. Lokan kyläkysely toteutettiin syksyllä 2008. Olen purkanut teemaahaastatteluaineistot sekä kyläkyselyn avoimien kysymysten vastaukset yhtenäiseen tekstimuotoon.

Tässä artikkelissa käytän edellä mainituista aineistoista elinkeinoja ja luonnonkäyttöä käsitteleviä osuuksia. Analyysimenetelmänä käytän teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä. Siinä analyysin apuna käytetään teoreettisia käsitteitä, jotka muodostetaan olemassa olevasta teoretisoinnista ja sen pohjalta, mitä tutkittavasta ilmiöstä jo tiedetään. Näin ollen teoreettinen lähtökohta ohjaa analyysiä, mutta aineistolla ei sinänsä testata valmiita teorioita. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96-97, 117.) Sisällönanalyysi sopii laajojen aineistojen analyysiin. Siinä ei ole olemassa yksityiskohtaisia tiukoja analyysisääntöjä, vaan jokainen tutkija kehittää oman luokittelujärjestelmänsä, joka sopii parhaiten oman aineiston haltuunottoon ja jäsentämiseen. Analyysin tavoitteena on rakentaa systemaattinen, kattava ja tiivistetty kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. (Kynäs & Vanhanen 1999.)

Analyysini pohjautuu siis Massey'n toimintatilakäsitteeseen. Toimintatilan käsite muuttuu tutkimuskohteen mukaan, ja käytänkin sitä väljänä teoreettisena kehikkona

Taulukko 1. Tutkimuksen aineisto. *Research data.*

Aineistolaji	Määrä	Koodaus
Kyläkokoukset	3	Kok1-3
Työpajat	6	TP1-6
Ajankäyttöpäiväkirjat	9	AP1-9
Teemaahaastattelut	10	H1-10
Kyläkysely	58	Kys1-58
Eripituisia havainnointijaksoja kylätoiminnasta ja elinkeinoista aikavälillä helmikuu 2007 – marraskuu 2008		

liittäen siihen mukaan toimijaverkkoteorian ajatuksen myös ei-inhimillisten toimijoiden roolista toimintatilan rakentumisessa. Luokiteltelin aineistoni matkailun ajallisia ja tilallisia risteyskohtia sisältäviin osuuksiin. Näistä osuuksista analyysini pääteemoiksi muodostuivat luonnonkäyttö, kehitystyö ja kyläyhteisö. Aineiston avulla rakennan kuvaa matkailuelinkeinon moniulotteisesta toimintatilasta. Esittelen havaintoni luonnonkäyttömuotojen vuodenkierron mukaan jaoteltuna sekä analyysin keskeisten teemojen kautta. Jäsenen paikallisen luonnonkäytön ajallista toimintatilaa eri elinkeinojen vuodenkiirroista muotoilemassani kuviossa (Kuva 1). Kuva perustuu aineistossa esiintyneisiin luonnonkäyttömuotoihin. Se voidaan yleistää koskemaan koko Lappia, vaikka sen pohjana on Sompion alueen luonnonkäyttö. Kuvan rakentumisella poron vuoden mukaan alkaen kevään vasoma-ajasta haluan korostaa paikallisen ajankäytön jäsentymistä elinkeino- ja luontoperustaisesti verrattuna esimerkiksi tammikuusta alkavaan kalenterivuoteen.

Kalastus on kuvattu kuviossa kalalajien kalastusaikojen sekä erilaisten kalastusmuotojen mukaan. Luontaistalous on esitetty keruu- ja metsästysaikojen kautta ja metsätalous metsänhoitotöiden ja erilaisten metsänkorjuuaikojen mukaisesti. Matkailua kuvataan usein alalle tyypillisten sesonkien sekä matkailukeskuksissa tai niiden ympäristöissä harjoitettavien luontoaktiiviteettien kautta ja alan volyymin kerrotaan rekisteröityjen yöpymisten määrällä (Lapin liitto 2015a, 2015b). Kaivostoiminta on jätetty kuvioista pois, koska Lokan alueella ei ole käynnissä olevia kaivossuunnitelmia. Kaivostoiminta on luonnonkäyttömuodoltaan tottaelinen elinkeino, joka sulkee muut käyttäjät ulos ensisijaiselta toiminta-alueeltaan. Ympäristövaikutukset voivat levitä kuitenkin laajalle ja esimerkiksi Soklin kaivos vaikuttaisi merkittävästi myös Kemi-Sompion paliskunnan poronhoitoon. Luontoon sijoittuvien

toimintojen rinnalla kuvaan analyysissäni sitä, miten matkailu asemoituu kyläyhteisöön, paikalliseen luonnonkäyttöön ja kylän elinkeinojen kirjoon.

Luonnonkäyttömuotojen vuodenkierto ja yhteen sovittamisen toimintatilat

Elinkeinojen yhteensovittamisessa ei ole kyse vain niiden sopimisesta tilaan. Eri toimijat käsittävät, käsitteellistävät ja rakentavat luonnonkäytön tilaa eri tavoin ja erilaisissa merkitystodellisuuksissa (Shove, Pantzar & Watson 2012). Luonnonkäyttömuotojen yhteensovittaminen on jatkuva prosessi, jossa esimerkiksi eri käyttömuotojen muutosprosessit voivat tapahtua hyvin erilaisilla aikajäniteillä. Eri luonnonkäyttömuotojen sitoutuminen erilaisiin aikakäsityksiin ja aikajäniteisiin lisää yhteensovittamisen moniulotteisuutta. Luonnonkäytössä vuodenkiertoon rakentuva syklinen aikakäsitys on läsnä lineaarisen kalenteriajan rinnalla, ja paikoin syklinen aikakäsitys, kuten poronhoidon vuodesta toiseen jatkuva kiertokulku, voi olla jopa vallitseva ajankäsitystapa.

Elinkeinojen laajenevat toimintatilat

Suomalaisen yhteiskunnan ja kulttuurin muutoksen seurauksena jo vuosikymmenien ajan on ollut käynnissä kyläyhteisöjen hajoamisprosessi, mikä näkyy kylien väkiluvun konkreettisen vähenemisen ohella kylän ulospäin suuntautuvien suhteiden voimistumisena ja sisäisen vuorovaikutuksen vähenemisenä (Oksa & Rannikko 1984, 156). Ennen merkittävät kylän sisäiset sosiaaliset siteet ja roolit ovat korvautuneet laajemmilla verkostoilla ja yhteisöillä. (Holmila 2001, 141). Näin on tapahtunut myös Lokassa, kun aiemmin aktiivinen yhdistystoiminta on vähentynyt, ihmiset työskentelevät ja viettävät vapaa-aikaansa kylän ulkopuolella, internetyhteydet ja sosiaalinen media mahdollistavat kontaktit ympäri maailmaa. Ihmisten suhteet kylän

ulkopuolelle lisääntyvät myös kylissä työskennellessä. Kylien elinkeinotoiminta linkittyy alueellisiin ja kansallisiin toimijoihin sekä kansainvälisiin toimintakenttiin. Paikalliset toimintatilat laajenevat kokonaisuudessaan. (Ks. myös Rannikko 2009, 11.)

Tähän mennessä Sompion alueen suurin ympäristömullistus on ollut Lokan ja Porttipahdan tekoaltaiden rakentaminen 1960–70-luvuilla. Aiempien luonnonkäyttömuotojen alueellinen radikaali korvaaminen kokonaan uudella käytötavalla muodosti kylille ja elinkeinoille toimintatilan, jossa kansalliset, alueelliset ja paikalliset vuorovaikutussuhteet kohtaavat yhä päivittäin arkielämässä ja elinkeinon harjoittamisen käytännöissä. Sähkön markkinahinnan muutokset tai altaiden alapuolisten alueiden tulvien torjunta vaikuttavat käytännön tasolla muun muassa kalastukseen, porojen kulkumahdollisuuksiin, kylien rantojen viihtyisyyteen ja käytökelpoisuuteen. Sähkön hinnan ollessa korkealla vettä lasketaan runsaasti altaan alapuolisten voimalaitosten käyttövoimaksi. Talvella nämä juoksutukset pitävät Lokan ja Porttipahdan välisen Vuotson kanavan sulana ja sulaan kanavaan hukkuu vuosittain kymmeniä poroja talvilaidunnuksen aikana.

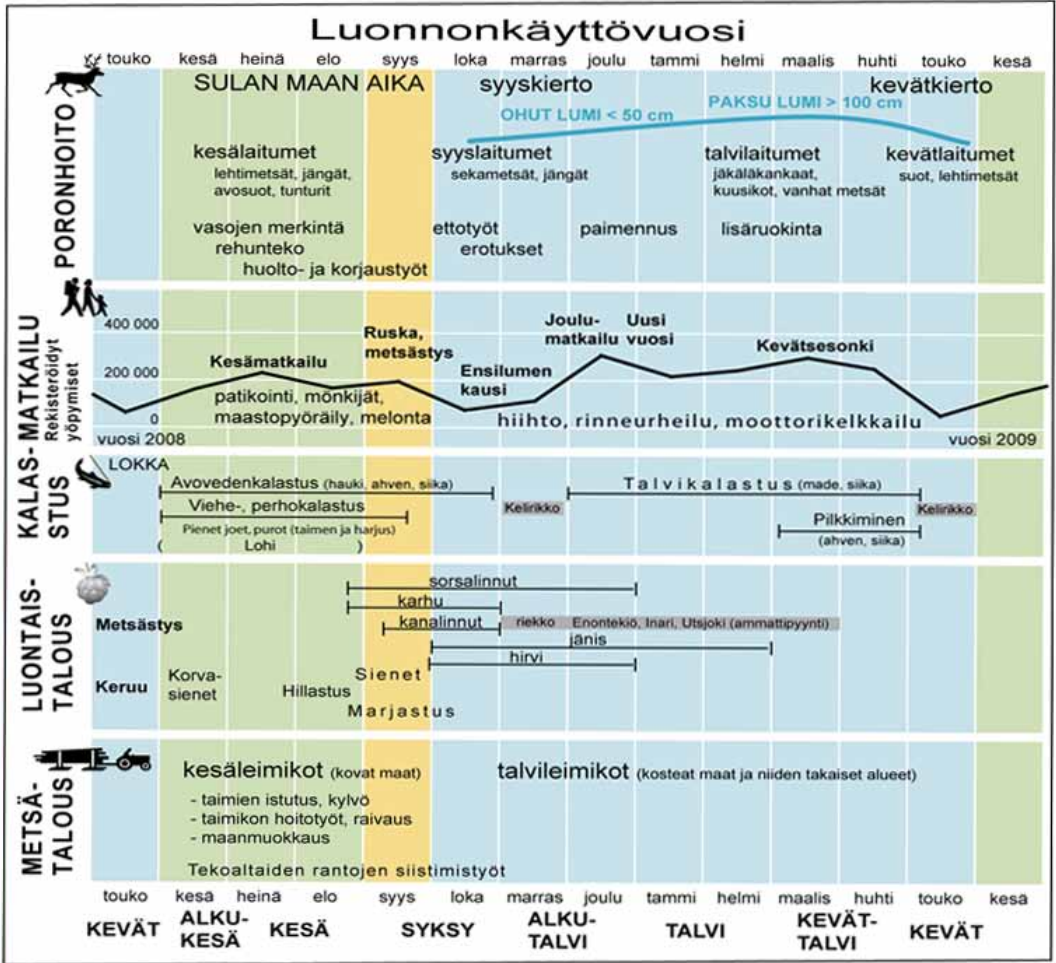
Luonto- ja paikkasidonnaisten elinkeinon toimintatilojen laajentuminen todentuu myös Lokassa. Lokassakin matkailuyrittäjän toimintatilaan liittyy kehittämissympäristön hallinnollisia kytköksiä alueelliselle, kansalliselle ja kansainväliselle tasolle sekä suorilla ja välillisillä suhteilla muihin paikallisiin ja matkailukeskusten yrittäjiin sekä ulkomaisiin matkailutoimijoihin. Lisäksi tärkeitä ovat yksityiset verkostot, jotka ovat syntyneet esimerkiksi perhe- ja tuttavuussuhteiden kautta matkailun ja muiden alojen toimijoihin sekä tietysti matkailijoihin. Vastaavanlainen kehitys on nähtävissä myös perinteisten elinkeinon sisällä. Elinkeinojen nykyiset hallinnolliset ja kehittämisen käytännöt ovat tuoneet lukuisat EU:n ja kansallisen hallinnon järjestelmät

sekä erityisesti erilaiset hankkeet osaksi poronhoitoa ja kalastusta. Sekä matkailualan toimijoidelle että perinteisten elinkeinon harjoittajille ovat tulleet tutuksi Ely-keskuksen, Lapin liiton ja paikallisen Leader-yhdistyksen erilaiset rahoitusinstrumentit ja tukipalvelut omalla alueella. Samoin verkottuminen muiden alojen toimijoiden kanssa on tullut tärkeäksi yhtä lailla oman arjen käytännöissä kuin kehittämistyössä.

Poron vuosi

Poronhoito on suurin yksittäinen luontoperustainen elinkeino Lokassa ja Sompion erämaa-alueella. Päätoimisen poronhoidon rinnalla harjoitetaan myös muita elinkeinoja. Haastatteluissa yhteistä kaikille poronhoidon ammattinharjoittajille, olivatpa he sitten päätoimisia tai pomies-matkailuyrittäjiä tai kalastaja-poromiehiä, oli että he aloittivat elinkeinonsa kuvauksen kertomalla porosta ja poronvuodesta, joka alkaa poron vasomajasta kevästä, ja kerronta eteni vuoden kieron mukaan syklisesti vuodesta toiseen (Kuva 1). Poron vuosi nähtiin yhdeksi elinkeinon merkittävimmistä tekijöistä, kuten eräs haastateltu totesi: ”Shän pitäis kertoa juurta jaksain koko poronhoidon vuosi, mitä tekee mihinkin vuoden aikaan, eihän sitä pääse muuten minkäänlaiseen käsitykseen koko poronhoidosta (H9).” Pääosin elinkeinon ja sen käytäntöjen kuvaukset kiinnittyivät sekä poron että luonnon vuotuiseen sykliin. Poronhoidon vuodenkierto perustuu ensisijaisesti poron luontaiseen biologiseen rytmiin ja perinteisiin ja vasta toiseksi yhteiskunnan kulloiseenkin tilaan mukautuviin käytäntöihin.

Haastattelu- ja havainnointiaineistojen mukaan poroelinkeinoon piirissä poronhoidon ja matkailun yhdistäminen nähdään yhtäältä luontevaksi mahdollisuudeksi ja jo olemassa olevien tuotteiden ja palveluiden nimissä onnistuneeksi ratkaisuksi. Toisaalta yhteensovittamiskeskusteluissa tuodaan esiin

Kuva 1. Elinkeinojen ja luonnonkäyttömuotojen ajallinen toimintatila vuodenkierrossa. *The connections between different tasks and the habitualized temporal and spatial practices in everyday life.*

näkökulma siitä, onko ”oikealla” poromiehellä aikaa matkailutöihin. Oma sekä muiden matkailutyötä tarkastellaan elinkeinoyhteisön näkökulmasta. Miten esimerkiksi yhteisö saa työvoiman riittämään poronhoidon tehtäviin, jos työvoima onkin matkailutöissä? Matkailun sesonkeja suhteutetaan poron vuotuisen rytmiin ja mietitään, miten ja millaisilla tuotteilla eri sesonkeihin voidaan tarttua ilman että poronhoidon harjoittaminen kärsii. Muutamit haastateltavat totesivatkin, että Lapissa nykyisin vallalla oleva talvipainotteinen matkailu on poronhoitajalle haasteellisempaa kuin jos matkailukautta saataisiin venytettyä kesäajalle (H6; H7; H9). Osalle poromiehistä

laaja perhe- ja sukulaisverkosto tarjoaa mahdollisuuden keskittyä matkailukeskusten sesonkiaikoina matkailutyöhön. Poronhoitajat voivat myös hyödyntää matkailukeskusten sesonkeja poimimalla sesongeista muutamia itselle sopivia jaksoja, jolloin panostetaan matkailutyöhön. Nämä jaksot voivat olla joko poronhoitoa ja matkailua yhdistäviä tai sitten poronhoidosta irrallista matkailutyötä.

Elinkeinojen kehittämisessä erityisesti Paliskuntain yhdistyksen poromatkailuhankkeet mainittiin poronhoidon ja matkailun yhteensovittamiseen pyrkineinä ja siinä onnistuneinakin hankkeina. Tällaiset avaukset nähtiin toimiviksi, mutta muistutettiin,

että elinkeinoa halutaan kehittää elinkeinon omilla eikä muiden ehdoilla, siten että monialaisen kehittämisen painopiste on poronhoidossa eikä esimerkiksi matkailussa. Kehittämistyössä erityisesti huomioitavaksi nostettiin poronhoidon harjoittamisen perusedellytysten turvaaminen esimerkiksi petovahinkojen minimoimisella ja riittävien laidunalueiden säilyttämisellä.

Kalastuksen vuosi

Kalastuksen vuosi perustuu saaliin kannalta parhaisiin pyyntiaikoihin ja muutamien kalalajien osalta sallittuihin pyyntiaikoihin (Kuva 1). Määrätyt kalastusajat ovat kalenterisidonnaisia, mutta paras pyyntiaika ei välttämättä noudattele samaa ajanjaksoa. Kalastuksessa muutokset jonkin merkittävän saaliskalan kalastusmahdollisuuksissa voivat pakottaa koko elinkeinon etsimään nopeasti uusia toimintatapoja elinkeinon turvaamiseksi. Eriytyisesti saaliskalalajien, kuten siikakantojen, muutokset ovat vaatineet Lokan kalastajilta monenlaista sopeutumista.

Kalalajimuutosten ohella Lokan ja Porttipahdan tekojärvien omintakeiset olosuhteet asettavat reunaehdoja kalastuksen harjoittamiselle. Järvien pohjaksi jääneet turvepitoiset suot, korjaamattomat puustot ja pensaikot rajoittavat sekä kalastusmenetelmien että kalastusvälineiden käyttöä. Nuottakalastusta ei voida harjoittaa ja verkkokalastajan on tiedettävä, mihin verkkonsa laskee, jotta ne eivät tuhoudu takertuessaan altaan pohjalle jääneeseen kasvustoon. Kalastajan on tunnettava järvien pohjassa kulkevien alkuperäisten joki-uomien virtaukset ja huomioitava altaiden juoksutukset. Sopeutuminen tekoaltaisiin on vaatinut alueen asukkailta paljon erityisesti sosiaalisesti ja kulttuurisesti sekä myös eri elinkeinoille aiheutuneiden haasteiden näkökulmasta. Kalastuselinkeino on edistänyt tätä sopeutumista. Altaiisiin on jo totuttu ja niistä voidaan puhua jopa järvinä ja niitä

voidaan pitää myös luontomatkailun kohdealueena. Altailta pyydettyä kalaa myödään myös vuosi vuodelta enemmän lähikeskukissa. (H6; H8; H10, TP1; TP2.)

Tekojärvet voivat houkuttaa matkailukalastajia saalisrikkaana ja luonnonvesistä poikkeava kalastusalueena. Järvillä harjoitettava ammattikalastus sinänsä on myös herättänyt mielenkiintoa. Alueen ammattikalastajat ovat kokeilleet erilaisia matkailutuotteita ja käyttäneet jonkin verran matkailijoita tekojärvellä oman työnsä ohella. Ammattikalastyön ja matkailun suora yhdistäminen ei ole kuitenkaan ollut ongelmatonta. Matkailutyössä on kyse vieraanvaraisuudesta ja asiakkaan palvelusta. Kalastajalle on ollut ongelmallista saada aikansa riittämään sekä kalastukseen että asiakastyöhön. (H10.) Matkailupalvelut onkin nähty viisaammaksi tarjota erikseen, esimerkiksi asiakkaiden toiveiden mukaan näytösluonteisena elinkeinon tutustumisena ja räätälöityinä kalastusretkinä tekoaltille ja niitä ympäröiville luonnon vesistöalueille. Kalastuksen vuodenvuoroon kuuluva talvikalastus, verkkokalastus jää alta, on kiinnostunut eksoottisena nähtävyytenä. Sen esittely matkailijoille on ollut mielekästä ja kohtuullisen vaivatonta: ”Siinä ei nyt paljon isompia ohjelma numeroita tarvita, ku viepi verkon tuonne avannolle, heittää verkon ja kokee verkon” (H8). Kalastuksessa sää asettaa omat haasteensa niin talvella kuin kesällä, elinkeino näyttää aivan erilaisena aurinkoisena kevätpäivänä kuin tuulella ja tuiskussa.

Luontomatkailun vetovoimatekijänä voidaan pitää myös tekoaltille pesiyntytä linnustoa; allasalueella asuu esimerkiksi merikotkia. Kuten poronhoitajat myös kalastajat kehittävät jatkuvasti elinkeinoaan sen edellytysten turvaamiseksi. Järven ja kalakantojen hoitotyö on ensisijaista, mutta tämän rinnalla sekä matkailun että muiden elinkeinoalojen kanssa on tehty yhteistyötä useissa hankkeissa (Sodankylän kunta). Valmiutta ja avarakatseisuutta alan monipuoli-

seen kehittämiseen voidaankin pitää Lokan kalastuselinkeino ja tekojärven alueen matkailun vahvuutena.

Matkailun vuosi

Matkailukeskuksiin suuntautuvan matkailun muodot ja sesongit ovat läsnä myös sivukyläen luonnonkäytössä (Ks. Kuva 1). Matkailukeskuksiin suuntautuva matkailu on toiminut yhtenä kannustimena kylän matkailun kehittämiseksi. Aikanaan lokkalaiset olisivat halunneet saada oman osa 1980–90-lukujen Lappiin ja Pohjois-Norjaan suuntautuneesta bussimatkailusta. Kylän sijainti pitkän pistotien päässä ei kuitenkaan luonut edellytyksiä näille yrityksille. (Kok1; TP1.) Nykyisin keskusten matkailijavirrat näkyvät Lokassa esimerkiksi kevättalven moottorikelkkailijaryhminä, vaikka konkreettinen matkailullinen, etenkin talvisesonkien aikainen luonnonkäyttö ei juurikaan ulotu kylän lähimaastoihin. Moottorikelkkailijoiden lisäksi tyypillisiä matkailijoita Lokassa ovat sulan maan aikana liikkuvat vaeltajat ja syksyllä kulkevat marjanpoimijat ja metsästysmatkailijat.

Vain harvoilla kylillä on ”optimaalinen” etäisyys matkailukeskuksiin. Liian lähellä mutta kuitenkin liian kaukana sijaitsevien kylien on vaikea pysäyttää matkailijoita: matkan varsinaisen määränään lähellä ei haluta pysähtyä, mutta toisaalta sama etäisyys voidaan kokea niin pitkäksi, ettei kylässä haluta pistäytyä matkan aikana keskuksista käsin. Toisaalta kylän liiallinen etäisyys pitää syrjäiset kyläalueet erillisinä keskuksista. (Tuulentie & Hakkarainen 2014.) Kylän sijainti muuttuu myös käytetyn kulkuvälineen mukaan: esimerkiksi pitkän pistotien tai kiertoreitin päässä olevan kylän saavutettavuus voi muuttua toisenlaiseksi, kun sitä katsotaan maanteiden sijaan reitistöjen näkökulmasta. Syrjäisestä kylästä, kuten Lokasta, voi tulla tästä näkökulmasta keskeinen etappi esimerkiksi moottorikelkkailijoille, maasto-

pyöräilijöille, hiihtäjille tai vaeltajille.

Sijainnin suhteellisuus näkyy henkilökohtaisten verkostojen ja yhteyksien merkityksenä; jos on oikeanlaiset yhteydet, yritys voi olla osa keskuksen verkostoa.

Kylissä tehtävän matkailutyön lisäksi keskusten matkailusesongit työllistävät kylissä. Keskusalueiden lisäksi työllistymisvaikutus ulottuu usein henkilömääräisesti runsaammin itse keskuksissa ja usein kymmenien kilometrien, jopa sadan kilometrin, säteelle keskuksista (Tuulentie & Hakkarainen 2014). Tämä on arjen todellisuutta myös Lokassa. Keskustyöllistymiseen vaikuttavat omalta osaltaan sekä yrittäjien että työntekijöiden henkilökohtaiset suhteet. Ne ovat voineet viedä kyläläisiä töihin lähikeskuksiin, jotka nekin sijaitsevat kymmenien kilometrin päässä kylästä, tai jopa toiselle puolella Lappia.

Markkinointiyhteistyölle Lokan sijainti on hankala. Lokan kylä näkyy Sodankylän kunnan markkinointiviestinnässä, mutta lähikeskusten Saariselän ja Luoston markkinointikanavissa keskusalueiden ulkopuolella sijaitsevien yritysten näkyvyyteen vaikuttaa osallisuus matkailukeskusten yrittäjäyhdistyksissä. Erityisesti kuntien tai matkailukeskusten rajaseuduille sijoittuvien kylien ja kylien yritysten voi olla vaikeaa löytää paikkaansa matkailukeskusvetoisessa markkinointiviestinnässä. Esimerkiksi Saariselän jakamassa informaatioissa ovat mukana Inarin kunnan alueen kylät, mutta keskuksen tuntumassa olevat Sodankylän kunnan kylät jäävät ulkopuolelle.

Matkailun kehittämisen tila Lokassa on yhtäältä yksilöiden haaveita, kylätilaisuuksissa jaettuja ideoita ja satunnaisia, innovatiivisia, kokeiluja (kuten sinkkumatkoja 90-luvulla) toisaalta matkailuyritystoimintaa harjoittaneet ovat suunnitelmallisesti kehittäneet sekä matkailutuoteita ja -palveluitaan että niiden markkinointia. Yhteisöllisessä kehittämistyössä matkailulla on sijansa poronhoidon, kalastuksen ja kyläkehittämisen projek-

teissa sekä kylän osuuskunnan toiminnassa.

Pohdinta: Periferiset kylät matkailun toimintatilana

Maaseudun kehittämisen koetaan monin paikoin lokeroituneen liikaa omiksi osa-alueikseen eri elinkeinoihin sekä eri toimintoihin ja menettäneen näin yhteistoiminnasta saatavan hyödyn (Lotvonen 2010). Tutkimukseni perusteella matkailulle ei voida määrittää omaa yksityistä toimintatilaa, vaan se risteää erityisesti kylän perinteisten pääelinkeinojen poronhoidon ja kalastuksen kanssa niin käytännön töissä kuin kehittämistyössä. Tämä tukee ajatusta siitä, että maaseutumaisten ja syrjäisten alueiden kehittämistä on tarkastateltava kokonaisuutena paikalliset olosuhteet huomioiden.

Kylässä ja alueella, jonka pääelanto tulee luontoperustaisista elinkeinoista, luonto näyttäytyy yhteisenä toimintaympäristönä – toimintatilana, jossa yksilöt, yhteisöt ja elinkeinot toimivat. Kylätasolla elinkeinot ja kylän paikalliset olosuhteet muodostavat elämänpiirin ja kokonaisuuden, josta eri elinkeinoja ei voida irrottaa yksittäisinä paloina. Luonnonkäyttömuojen ristiriidat voivat tiivistyä yhtäläillä yhteen luonnonkäyttömuotoon kuin yhden yksilön toimintoihin omisissa elinkeinoissaan. Lokassa luonnonkäyttömuotojen välisiä ristiriitoja ei kuitenkaan nähty ylitsepääsemättöminä vaan useimmiten todettiin, että kaikki mahtuvat kylään: ”Ei näin pienissä ympyröissä kannata toisen elinkeinon puuttua” (H10). Useimmiten kyläläisiä ei voidakaan lokeroida yhteen toimijaryhmään, tietyn ammatin harjoittajiksi. Osa kyläläisistä voidaan sijoittaa melkein mihin tahansa kyläympäristön luonnonkäyttäjryhmään. Elinkeinojen arvopohjaiset yhteensovittamisen haasteet konkeretisoituivat enemmän yksilön henkilökohtaisella tasolla kuin yksilöiden tai toimijaryhmien välillä. Käytännössä eri elinkeinojen erilaiset aikakäsitykset asettivat haasteita yhteensovittamiselle.

Vaikka toimeentulo kootaan useasta eri lähteestä, yksi elinkeino voi määrittää henkilön ammatti-identiteettiä ja sitä, mistä näkökulmasta luonnonkäyttö yleensä ottaen arvotetaan. Luonnon hyödyntäminen eri elinkeinoissa on eräänlaista tasapainoilua yhteisen luontoresurssin ja toimintakulttuurin sekä yksilön hyödyn välillä. Matkailun harjoittajalta edellytetään omien verkostojen rakentamista matkailun näkökulmasta sekä toisaalta omien verkostojen säilyttämistä ja ylläpitämistä muiden elinkeinojen kanssa. Erilaisten elinkeinoyhdistelmien tarkastelu osana kylän elinkeinojen kokonaisuutta näyttää tiivistyvän ensisijaisesti ihmisten henkilökohtaisiksi valinnoiksi, jotka on koostettu tarjolla olevista vaihtoehdoista, omien tavoitteiden mukaisesti sekä osittain suku- ja henkilöhistorian ohjaamana tai sattuman kautta. Valintoihin voi sisältyä joissakin tapauksissa arvovalintoja, mutta vallitsevassa tilanteessa pyritään luovimaan miten parhaiten taideetaan. Vaikka yksilön valinnat ovat keskeisessä asemassa elinkeinojen kokonaisuuden muodostumisessa, kylä kaikkine ulottuvuuksineen ei suinkaan ole merkityksetön. Kylän ja matkailun yritystoiminnan kehittäminen kietoutuvat toisiinsa niin henkilökohtaisten siteiden kuin yritysten toimintaedellytystenkin kautta.

Nykypäivänä globaali verkosto tarjoaa toimintatilaa, ajan ja resursseja innovaatioiden synnyttämiseen (ks. Law & Callon 1997). Innovatiiviset ratkaisut verkottuneessa yhteiskunnassa mahdollistavat toimintaa sekä paikallisilla että kansainvälisillä markkinoilla. Kun turisti ja globaalin palvelutalouden vaikutukset tulevat kylään, myös kylä tavallaan lähtee maailmalle. Tämä kohtaaminen tuottaa riskejä mutta myös mahdollisuuksia uusille innovaatioille, joiden avulla syrjäseuduilla voidaan edelleen asua ja elää. Matkailukysynnän tunnistaminen vaatii uudenlaista näkemystä sekä oman toimintaympäristön mahdollisuuksista että muutoksista kaupunkimaisten keskusten elämäntavoissa ja trendeissä.

Paikallisuuden kokeminen sekä yksilöllisten palveluiden, lähiruuan ja kausituotteiden kysyntä kasvavat koko ajan. Matkailijat hakevat yksilöllisiä kokemuksia ja elämyksiä paikallisesta elämäntavasta. (Suomen matkailustrategia 2020; Työ- ja elinkeinoministeriö 2014.) Monet lappilaisen elämäntavan tekemisen ja olemisen muodot liittyvät luontoon ja luonnonkäyttöön. Oikein tarjottuna ja tuoteistettuna lappilainen ja lokkalainen luonnonläheinen elämäntapa tarjoaa parhaimmillaan autenttisia hyvinvointielämyksiä matkailijoille. Erilaisten luontoaktiviteettien ja luonnon rytmien hyödyntäminen toimivat erityisesti matkailukeskusten ulkopuolisen matkailun kehityksen avaimina, mutta tuovat uutta sisältöä myös keskusalueiden matkailuun. Perinteisten elinkeinojen harjoittajille tämä voi tarjota mahdollisuuden tuotteisiin, joita tarjotaan keskusten tarjonnasta poikkeavina palveluina pienryhmille ja joissa perinteisen elinkeinonharjoittajan ei tarvitse mukauttaa omaa työtään matkailun tarpeisiin ja matkailijan palveluun. Myös riittävän saavutettavasta ja samalla syrjäisestä ja erikoisesta sijainnista voi tulla etu, jonka ei tarvitse houkutellessa busilasteittain ohikulkevia matkailijaryhmiä.

Kyläkyselyn vastaukset osoittivat, että lokkalaiset uskovat kylän tulevaisuuden olevan osittain matkailun varassa, mutta varsinaiseksi kylien elämän ylläpitäväksi voimaksi nähdään perinteiset elinkeinot. Pessimistisimmässäkin tulevaisuuden näkymissä kylissä nähdään asuvan eläkeläisten rinnalla perinteisten elinkeinojen harjoittajia, erityisesti poronhoitajia. Matkailun näkökulma on alisteinen kylän perinteisille elinkeinoille. Tämä ei kuitenkaan sulje pois matkailun kehittämisen näkökulmaa, etenkin kun matkailun nykyiset trendit tukevat paikalliseen elämäntapaan perustuvien matkailutuotteiden kehittämistä.

Lopuksi

Eri elinkeinojen käytäntöjen sekä elinkeinoi-

hin kytkeytyvien toimintatilojen tunnistaminen auttaa analysoimaan elinkeinojen, luonnonkäytön sekä kyläyhteisön kokonaisuutta ja sitä, miten elinkeinoja voitaisiin sovittaa paremmin yhteen. Yksittäisen elinkeinon, erityisesti uuden elinkeinon kohdalla, tarvitaan elinkeinoa harjoittava yksilö, jolla on halu asua tietyssä paikassa sekä halu harjoittaa omaa elinkeinoaan siellä. Elinkeinonharjoittajan, etenkin palvelutuotteita tarjoavan matkailualan yrittäjän ja työntekijän, on kuitenkin huomioitava paikallinen toimintaympäristö: Millaisia ovat paikalliset yhteisöt ja mitkä ovat esimerkiksi kyläyhdistyksen tai elinkeinoyhteisöjen näkemykset alueen ja paikan tulevaisuudesta; mitä kylään halutaan ja mitä ei? Näin edistetään kylien kokonaisvaltaista kehittämistä ja yksittäisten elinkeinojen, kuten matkailun, muutosten positiivisia vaikutuksia kylään ja kylän elinkeinojen kokonaisuuteen.

Yhteisöjen merkitys tulee esiin sekä toimintaympäristöä määrittelevänä tekijänä että osana matkailutuotetta. Elinkeinoja kehitettäessä on pysähdyttävä tarkastelemaan sitä, mikä paikallisessa elämäntavassa on erityistä ja miten sitä voidaan hyödyntää, jotta kylässä asumisen ja toimeentulon edellytykset säilyisivät tulevaisuudessakin. Sompion alueella paikalliskulttuurin ytimeksi tiivistyi poronhoito perinteeseen. Poronhoidon vuosi, poron vuosi, määrittää myös muiden elinkeinojen rytmittymistä. Syrjäisten alueiden elinkeinoja tarkasteltaessa olisikin hyvä lähteä liikkeelle alueelle ja paikalle keskeisistä tekijöistä, oli kyseessä sitten poron vuosi tai vaikkapa merikotkan pesintäaika.

Monielinkeinoinisuus näyttää olevan yhä mielekäs ja tehokkainkin maaseudun selviytymisstrategia. Matkailusta toivotaan lisäansioita muiden elinkeinojen ohien, kuitenkin perinteitä kunnioittaen. Oman leivän leventämisen lisäksi matkailun uskotaan voivan tarjota työtä ja toimeentuloa nuoremmillekin sukupolville, kuten eräs haastateltava totesi: ”Murusistahan se leipä kerätään, että jos

jostakin saa vähän ylimääräistä murua niin mikä ettei” H10.

Kirjallisuus

Callon, M. 1986. Some elements of a sociology of translation: Domestication of the scallops and the fishermen of St. Brieuc Bay. Power, action, and belief: A new sociology of knowledge, 32, 196–223.

Van der Duim, R. 2007. Tourismscapes an actor-network perspective. *Annals of Tourism Research*, 34(4), 961–976.

Hakkarainen, M. 2011. Nykypäivän Lokka ja syrjäkylän mahdollisuudet. Lapin tutkimusseura, *Acta Lapponica Fenniae* 23, 67–81.

Hakkarainen, M. & Tuulentie, S. 2008. Tourism’s role in rural development of Finnish Lapland: Interpreting national and regional strategy documents. *Fennia* 186:1, 3–13.

Halkier, H. 2010. EU and tourism development: bark or bite? *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 10(2), 92–106.

Hast, S. 2013. Taistelu tuulimyllyjä vastaan: tieto ja oikeuttaminen kahden Länsi-Lapin luonnonvarakiistan hallinnassa. *Sociologia* 50:4, 342–357.

Holmila, M. 2001. Kylä kaupungistuvassa yhteiskunnassa. Yhteisöelämän muutos ja jatkuvuus. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 850. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen julkaisuja. Hämeenlinna: Karisto.

Hyppönen, M., Tapaninen, S. & Sarala, P. 2010. Ylä-Lapin metsien käytön ristiriidat – näkökulmia kestäväan käyttöön. Lapin tutkimusseura, *Acta Lapponica Fenniae*, 22.

Iorio, M. & Corsale, A. 2010. Rural tourism and livelihood strategies in Romania. *Journal of Rural Studies*, 26(2), 152–162.

Isosuo, T. 2000. Suomalaisen maaseutupolitiikan vaiheet ja erityispiirteet. Teoksessa: Hyyryläinen, T. ja Rannikko, P. (toim.) Eurooppalaistuva maaseutupolitiikka. Paikalliset

toimintaryhmät maaseudun kehittäjinä. Tampere: Vastapaino, 46–59.

Järvikoski, T. 1979. Vesien säännöstely ja paikallisyhteisö. Turun yliopisto, sosiologian tutkimuksia sarja B 19.

Karjalainen, P. T. 1997. Aika, paikka ja muistin maantiede. Teoksessa: Haarni, T., Karvinen, M., Koskela, H. ja Tani, S. (toim.) Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Tampere: Vastapaino, 227–241.

Kauppila, P. 2004. Matkailukeskusten kehitysprosessi ja rooli aluekehityksessä paikallistasolla: esimerkkeinä Levi, Ruka, Saariselkä ja Ylläs. *Nordia Geographical Publications Volume* 33:1.

Keskitalo-Foley, S. 2006. Kolme näkökulmaa Lapin paikkana kokemiseen. Teoksessa: Knuuttila, S., Laaksonen, P. ja Piela, U. (toim.) Paikka, Eletty, kuviteltu, kerrottu. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 129–146.

Knowd, I. 2006. Tourism as a mechanism for farm survival. *Journal of Sustainable Tourism*. 14(1), 24–42.

Kyngäs, H. & Vanhanen, L. 1999. Sisällönanalyysi. *Hoitotiede-lehti*. 11(1).

Lapin liitto 2015a. Lapin matkailustrategia 2015–2019. Saatavana elektronisena: http://www.lappi.fi/lapinliitto/c/document_library/get_file?folderId=1252845&name=D_LFE-25241.pdf

Lapin liitto 2015b. Matkailutilastot. Saatavana elektronisena: http://www.lappi.fi/lapinliitto/julkaisut_ja_tilastot/matkailu

Latour, B. 1996. On interobjectivity. *Mind, culture, and activity*, 3(4), 228–245.

Law, J. 1994. Organizing modernity. Oxford: Blackwell.

Lehtinen, Ari. 2006. Osallisuuden ja kieltäytymisen paikat. Teoksessa: Knuuttila, s., Laaksonen, P. ja Piela, U. (toim.) Paikka, Eletty, kuviteltu, kerrottu. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 44–63.

Lotvonen, E. 2010. Maaseutu kiinteämmin maakunnan kehitysohjelmaan. Lapin kylätoiminta, kyläkirje 1/2010.

Massey, D. 2003. Paikan käsitteellistäminen. Teoksessa: Lehtonen, M. ja Löytty, O. (toim.), *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino, 51–84.

Massey, D. 1995. The conceptualization of place. Teoksessa: Massey, D. ja Jess, P. (toim.) *A place in the world*. New York, Oxford University Press, 45–85.

Nash, R. & Martin, A. 2003. Tourism in peripheral areas – the challenges for North-east Scotland. *The International Journal of Tourism Research* May/June 2003; 5, 161–181.

Oksa, J. & Rannikko, P. 1984. Kehitysaluekylä ja yhteiskunta. Teoksessa: Rannikko, P., Oksa, J., Kuikka, M., Knuuttila, S., Heikkinen, K., & Eskelinen, H. (toim.) *Yhteiskunta kylässä. Tutkimuksia Sivakasta ja Rasimäestä*. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja N:o 61, 156–175.

Paliskuntain yhdistys 2015. Yhteistyötahojen päättäneet hankkeet. Saatavana elektronisena: <http://paliskunnat.fi/py/hankkeet/yhteistyotahojen-hankkeet/paattyneet-hankkeet/> (Luettu 8.9.2015)

Pyhäjärvi, L. 2011. Lokka muutosten näyttämönä – allasalueen elinkeinojen muutos. Lapin tutkimusseura, *Acta Lapponica Fenniae* 23, 3–66.

Rannikko, P. 2009. Kylä kaupungin laidaksi. Autoetnografinen tutkimus paikallisyhteisöjen ja identiteettien liikkeistä. *Maaseudun uusi aika*, 17(1), 5–19.

Rantala, O. & Valtonen, A. 2014. A rhythm analysis of touristic sleep in nature. *Annals of Tourism Research*, 47, 18–30.

Saarinen, J. 2004. Viimeinen oljenkorsi? Matkailu ja maaseudun aluekehitys. *Maaseudun uusi aika* 3/2004, 26–38.

Shove, E., Pantzar, M. & Watson, M. 2012. *The dynamics of social practice. Everyday life and how it changes*. London: Sage.

Sodankylän kunta 2015. Projektikatsaus 2013. Saatavana elektronisena: http://www.sodankyla.fi/media/tiedostot/2014-02-27_projektikatsaus_2013%5B1%5D.pdf (Luettu 8.9.2015)

Suomen matkailustrategia 2020. Saatavana elektronisena: https://www.tem.fi/files/36953/Suomen_matkailustrategia_2020.pdf (Luettu 6.11.2014)

Suopajärvi, L. 2003. Lapin luonnon modernisoituminen toisen maailmansodan jälkeen. Traditionaalisesta yhteiskunnasta refleksiiviseen moderniin. Teoksessa: Linjakumpu, A. ja Suopajärvi, L. (toim.), *Sellainen seutu ja sellainen maa. Erot, vastarinta ja uuden politiikan vaatimus Lapissa, Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä* 44, 137–155.

Tao, T. C. & Wall, G. 2009. Tourism as a sustainable livelihood strategy. *Tourism management*, 30(1), 90–98.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tuulentie, S. & Hakkarainen, M. 2014. Matkailu pohjoisen maaseudun työnä. Teoksessa: Tyrväinen, L., Kurttila, M., Sievänen, T. & Tuulentie, S. (toim.), *Hyvinvointia metsästä*. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 141–152.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2014. Suomen matkailun tulevaisuudennäkymät: katse vuoteen 2030. Saatavana elektronisena: http://www.tem.fi/files/38503/TEM-rap_4_2014_web_17012014.pdf (Luettu 7.11.2014)

Wanhill, S. 2000. Small and medium tourism enterprises. *Annals of Tourism Research*, 27(1), 132–147.